

Словенска терминологија данас

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE

2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР
др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД
2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Институт за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигівна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринев-Гриневић, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринев-Гриневић,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигівна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејллана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2017

САДРЖАЈ

Уводно слово	9
--------------------	---

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство: проблематика й перспективи розвитку	15
Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории <i>языка для специальных целей</i> (ЯСЦ)	29
Сергей Викторович Гринев-Гриневич: Антрополингвистика как современное развитие терминоведения	41
Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх лінгвістаў у канцы XX – пачатку XXI стст.	51
Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii i terminografii powstałe w instytucie komunikacji specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu warszawskiego w latach 2010–2015	61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический словарь: новый тип терминологических словарей	71
Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной терминографии	85
Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и граматичких термина у двојезичном описном речнику (на примеру Новог турско-српског речника / Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük)	91

Данко Шипка: Двојезична терминологија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база терминолошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографічні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикография Беларуси	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-терминолошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovanská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске терминолошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнозидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильєва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти преводјења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa slawistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УВОДНО СЛОВО

Зборник пред нама настао је из реферата изложених на Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас*, који се одржао 11–13. маја 2016. године у Београду, у организацији Српске академије наука и уметности (Одељења језика и књижевности), Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске (Одјељења књижевности и умјетности) и Матице српске. У Организационом одбору скупа били су: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија Милорадовић, проф. др Мато Пижурица, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић, др Викторија Људвиговна Ивашченко, к. ф. н. Вјачеслав Константинович Шчербин и др Владан Јовановић. Секретари Организационог одбора били су др Марина Спасојевић и др Мирјана Петровић-Савић, а научни секретари: Весна Ђорђевић и Бојана Томић. Будући да је један од основних циљева с којим је основано Друштво српске словесности био рад на стварању српске научне терминологије, одржавање Симпозијума у оквиру програма обележавања 175 година од оснивања Друштва, данас Српске академије наука и уметности, била је прилика изнова се подсетити овог важног догађаја.

На Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас* изложено је 63 реферата, а учесници су били из 11 земаља: Србије, Републике Српске (Босна и Херцеговина), Хрватске, Словеније, Пољске, Чешке, Словачке, Русије, Белорусије, Украјине и Сједињених Америчких Држава.

Првог дана, пре него што је Симпозијум званично био отворен, одржан је састанак чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, по унапред припремљеном програму Комисије. На састанку Комисије, поред осталог, разговарано је о динамици рада на изради колективне монографије *Словенска терминологија крајем 20. и почетком 21. века* и изради библиографије радова из терминолошке лингвистичке проблематике за поменути период. Поред чланова Комисије, на Симпозијуму су учествовали домаћи и страни филолози из више лингвистичких дисциплина, будући да терминологија представља важан сегмент номенклатуре сваке појединачне науке, дисциплине, па тако и лингвистике у целини.

Скуп је отворен поздравном речју потпредседника Српске академије наука и уметности академика Љубомира Максимовића, а потом су поздравне речи упутили и представници других установа у својству организатора и покровитеља скупа: проф. др Слободан Реметић, редовни члан Академије наука и уметности Републике Српске, др Миодраг Матицки, потпредседник Матице српске, проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, и проф. др Љиљана Бајић у име Савеза славистичких друштава Србије и Међународног комитета слависта. На пленарној седници, којој су председавали академик Предраг Пипер, др Викторија Људвиговна Ивашченко и проф. др Срето Танасић, изложено је седам реферата, у којима су представљена истраживања у области терминологије из седам словенских лингвистичких средина: Украјине, Русије, Словеније, Белорусије, Пољске, Хрватске и Србије.

Другог дана скупа организоване су две паралелне секције, уобличене у два преподневна и два послеподневна блока. Након сваког блока предвиђена је и реализована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађивани проблеми из лингвистичке терминологије у словенским језицима, затим представљене анализе термина из разних области знања и стваралаштва из угла етимологије, историјског развоја и савременог стања, анализирана практична питања упоредне и вишејезичне терминологије и терминографије. У оквиру друге секције, изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађене теме везане за место термина у лексичком систему словенских језика, упоредно изучавање терминолошких система, израду терминолошких електронских база и портала, као и израду терминолошких речника.

Током трећег дана скупа паралелне секције подразумевале су преподневни и један послеподневни блок (само у првој секцији), након којих је, такође, организована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је дванаест, а током друге секције седам реферата. У рефератима су обрађиване теме које се односе на функционалну раслојеност терминолошког израза, затим питање терминологије у језицима специјалне намене, проблем интернационализације и национализације у терминологији словенских језика итд. С обзиром на славистичку природу скупа, теме реферата, као што је било очекивано, у првом реду биле су посвећене дескриптивним, нормативним и компаративним аспектима словенске терминологије данас и у њеној историји.

Радови представљени у овом зборнику одражавају главне токове у којима се у словенском свету данас развија терминологија схваћена у два основна значења – као 1) уређен систем специјалних лексичких јединица у служби одређене науке, струке, духовности, уметности и сл. и као 2) аутономна лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем термина као

јединица термилошког система. Садржај зборника чине радови који су груписани у оквиру следећих целина: *I. Поглед на развој термилошких и термилографских изражавања у словенским језицима. Правци у терминологији, II. Терминологија и речници, III. Граматичка и лингвистичка терминологија, IV. Стандардизација терминологије у прошлости и садашњости. Термини и књижевнојезичка норма, V. Термин и лексички систем, VI. Функционална слојеност термилошког израза – научна, стручна (професионална) терминологија и специјална лексика духовне и материјалне културе народних говора, и, као последње поглавље, VII. Електронске термилошке базе података и њихова примена у терминологији, термилографији и лексикографији. Термилошки сајтови и портали.*

Овај симпозијум била је згодна прилика да се сагледа српска терминологија у ширем словенском лингвистичком контексту, да се погледа оно што је досад урађено и оно што још треба урадити. С друге стране, учешће великог броја домаћих лингвиста на скупу и објављивање њихових радова у овом зборнику омогућује да се српска лингвистика у пољу терминологије на ваљан начин представи широј словенској публици.

Уредници

TERMINOLOGIJA KAO DESKRIPTIVNA ILI PRESKRIPTIVNA ZNANOST – STANJE U HRVATSKOJ

Milica Mihaljević*

U radu se problematizira odnos između deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa u terminologiji. Iako se ta dva pristupa često doživljavaju kao suprotstavljena te deskriptivisti odriču znanstvenost preskriptivnomu pristupu, na brojnim se primjerima pokazuje da su u terminološkome radu ta dva pristupa bitno povezana te da se nadopunjuju. U terminološkome se radu polazi od korpusa iz kojega se izlučuju svi nazivi (deskriptivni pristup). Analizom nazivlja dobivenoga iz korpusa uočavaju se sinonimni nazivi među kojima se s pomoću terminoloških načela određuje preporučeni naziv (preskriptivni pristup). U radu će se analizirati odnos deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa na primjeru građe iz dvaju terminoloških rječnika: Mihaljević, Marta; Mihaljević, Milica; Stančić, Hrvoje. 2015. *Arhivistički rječnik* i Popović, Stanko; Tonejc, Antun; Mihaljević, Milica. 2014. *Rječnik kristalografije, fizike kondenzirane tvari i fizike materijala*, terminološke građe iz općejezičnih priručnika: *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* i *Hrvatskoga pravopisa*, terminoloških radova objavljenih u časopisu *Hrvatski jezik* te na jezičnome portalu *Bolje je hrvatski!* (bolje.hr) i jezičnih savjeta emitiranih u emisiji *Govorimo hrvatski* Hrvatskoga radija.

Ključne riječi: preskriptivni pristup, deskriptivni pristup, jezični priručnici, standardni jezik, hrvatski jezik, jezični purizam, nazivlje, normiranje, terminološka načela

Preskriptivni i deskriptivni pristup u jezikoslovlju

Da bismo mogli analizirati odnos između preskriptivnoga i deskriptivnoga pristupa u terminologiji, potrebno je analizirati odnos između tih dvaju pristupa u jezikoslovlju općenito jer se taj odnos odražava i na terminologiju. Budući da je o odnosu između deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa u općejezičnim priručnicima objavljen rad Lane Hudeček i Milice Mihaljević *Relations between Description and Prescription in Croatian Language Manuals*, (2015.) ovdje ću ponoviti osnovne teze koje su nužne za daljnju analizu te navesti neke primjere i objašnjenja koji se ne nalaze u tome radu. Razlog zbog kojega smatram da je važno govoriti o toj temi opći je negativan stav prema preskriptivizmu u hrvatskome jezikoslovlju. Polazište za takav stav nalazi se u angloameričkoj lingvistici, a moglo bi se svesti na ove dvije tvrdnje koje se u daljnjemu tekstu razrađuju:

* Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, Hrvatska; mmihalj@ihjj.hr

1. prava je lingvistika deskriptivna, a preskriptivnim se pitanjima jezikoslovci ne bi trebali baviti
2. standardni je jezik samo jedan od dijalekata te se o njemu govori kao o standardnome dijalektu zanemarujući pritom uobičajeno hrvatsko jezikoslovno nazivlje¹ u kojemu se razlikuje standardni jezik, žargon i razgovorni jezik te dijalekti.

R. L. Trask u *Key Concepts in Language and Linguistics* (1999.) definira preskriptivizam ovako: „The imposition of arbitrary norms upon a language, often in defiance of normal usage. ... Prescriptivism consists of the attempts, by teachers and writers, to settle these disagreements by insisting upon the use of those particular forms and usages which they personally prefer and by condemning those others which they personally dislike... A prominent feature of traditional grammar is the frequent presence of prescriptivism: identifying and recommending forms and usages favoured by the analyst.”

Za razliku od toga deskriptivizam definira ovako: “The policy of describing languages as they are found to exist. Excepting only in certain educational contexts, modern linguists utterly reject prescriptivism, and their investigations are based instead upon descriptivism. Descriptivism is a central tenet of what we regard as a scientific approach to the study of language: the very first requirement in any scholarly investigation is to get the facts right. Prescriptivism, in great contrast, is not a scientific approach.”

Ipak, čak i Trask priznaje da postoje slučajevi u kojima ima opravdanja i za preskriptivan pristup: „Every language exhibits a good deal of regional and social variation. If very many people want to use a language for a number of different purposes, then it is convenient and even necessary to have a single agreed form of the language – a standard language – known and used by everybody, or at least by all educated speakers. Of course, some degree of prescriptivism is necessary, particularly in education.” Također priznaje da postoje slučajevi u kojima je u sklopu jezičnoga planiranja nužno donijeti neke svjesne odluke: “But it is perfectly possible, and in some circumstances necessary, for the future of a language to be determined in important respects by deliberate, self-conscious decisions, often made on official basis.”

Razlika između deskriptivizma i preskriptivizma opisuje se i u *The Cambridge Grammar of the English Language* autora Rodney Huddleston i Geoffrey K. Pullum. Njihova se gramatika određuje kao deskriptivna i navode se ove teze o preskriptivizmu: “1. if most users of the language don’t use the form that is considered to be correct by the grammar, than it is the grammar that is incorrect – taste tyranny 2. it is has been a common assumption of prescriptivists that only the formal style is grammatically correct – confusing informal style with ungrammaticality

¹ O tome više vidi u Hudeček, Mihaljević 2015.

3. prescriptive grammarians have frequently backed up their pronouncements with appeal to entirely extraneous considerations – spurious external justifications.”

Na mrežnoj stranici <http://www.quora.com/razlika-izmedu-jezikoslovaca-i-ucitelja> opisuje se ovako: „Linguists create descriptive grammars in order to understand language more deeply. They understand that a single language can have multiple dialects, and that each dialect will have its own grammatical rules – internally consistent, but perhaps different from other dialects of the same language. The rules they deduce are sometimes more nuanced than the ones taught by prescriptivists. Prescriptivists include schoolteachers, copyeditors, and others charged with correcting people’s use of the language. (...) Prescriptivists start with the assumption that there is one „correct“ way to use the language, and many incorrect ways. The „correct“ version is actually the language’s prestige dialect, especially its written version—for example, Standard American English.”

U *Glossary of Grammatical & Rhetorical Terms* (<http://grammar.about.com/od/terms/>) ovako se opisuje razlika između deskriptivizma i preskriptivizma:

- “**1. Descriptive grammar:** the systematic study and description of a language. Descriptive grammar refers to the structure of a language as it is actually used by speakers and writers.
- 2. Prescriptive grammar:** a set of rules and examples dealing with the syntax and word structures of a language, usually intended as an aid to the learning of that language. Prescriptive grammar refers to the structure of a language as certain people think it *should be* used.

Both kinds of grammar are concerned with rules – but in different ways. Specialists in descriptive grammar (called linguists) study the rules or patterns that underlie our use of words, phrases, clauses, and sentences. On the other hand, prescriptive grammarians (such as most editors and teachers) lay out rules about what they believe to be the “correct” or “incorrect” use of language.”

Razlika između deskriptivizma i preskriptivizma često proizlazi iz odgovora na pitanje *Što je standardni jezik?* Budući da Tradgillove poglede na standardni engleski jezik često preuzimaju hrvatski jezikoslovci (npr. Starčević 2016.) i prenose ih na hrvatski standardni jezik (nazivajući ga prema Tradgillu *standardni dijalekt*), ovdje se navode i njegovi pogledi na standardni engleski jezik „If Standard English is not therefore a language, an accent, a style or a register, then of course we are obliged to say what it actually is. The answer is, as at least most British sociolinguists are agreed, that Standard English is a dialect. As we saw above, Standard English is simply one variety of English among many. It is a sub-variety of English. Sub-varieties of languages are usually referred to as *dialects*, and languages are often described as *consisting of* dialects. As a named dialect, like Cockney, or Scouse, or Yorkshire, it is entirely normal that we should spell the name of the Standard English dialect with capital letters. Secondly, unlike other

dialects, Standard English is a purely social dialect.” (<http://www.phon.ucl.ac.uk/home/dick/SEtrudgill.htm>)

Sve navedeno svodi se na ovih nekoliko tvrdnja:

1. preskriptivisti u jeziku nameću arbitrarne norme insistirajući na uporabi onih oblika koje oni osobno preferiraju, a odbacujući oblike koje oni osobno ne vole
2. preskriptivizam nije znanstveni pristup jeziku
3. preskriptivisti su učitelji i urednici dok su jezikoslovci deskriptivisti, zadatak je jezikoslovaca opisivati a ne propisivati
4. preskriptivisti ne razlikuju formalni i neformalni stil i proglašuju sve ono što pripada neformalnomu stilu nepravilnim
5. standardni je jezik samo jedan od dijalekata kojega jezika
6. jezici se mijenjaju, jezične promjene nisu loše.

U hrvatskome se jezikoslovlju takvi stavovi posebno očiti u radovima i izlaganjima Mate Kapovića i Anđela Starčevića².

Jezični savjeti

Budući da su u središtu napada deskriptivista u prvome redu jezični savjeti te da su mnogi jezični savjete i terminološki savjeti, analizu ću započeti s jezičnim savjetima. Tradicija jezičnih savjeta u Hrvatskoj iznimno je živa i duga.³ Hrvatska jezična kultura podrazumijeva pravilnu uporabu svih oblika hrvatskoga jezika u svim situacijama, uključuje znanje funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika te je povezana s jezičnim planiranjem i određivanjem hrvatskoga jezičnoga identiteta u odnosu na druge srodne jezike. Naime, često se pojavljuje dvojba *Je li dobro a ili b?* ili *Je li bolje a ili b?* Zadatak je hrvatskoga jezičnog savjetnika upravo odgovoriti na postavljena pitanja, a o koncepciji savjetnika ovisi hoće li se baviti samo leksikom ili leksikom i tvorbom ili će obuhvatiti sve jezične razine. Odgovori *jednako je dobro i i jedno i drugo je dobro* obično ne zadovoljavaju onoga koji (si) to pitanje postavlja jer je u konkretnome ostvaraju (a posebno ako je riječ o nazivlju) uvijek moguće upotrijebiti samo *a* ili samo *b*, a ne i *a* i *b*. Dakle, prostor za jezični savjet postoji tada kad postoji mogućnost izbora. Jezični su savjetnici rezultat činjenice da se u komunikaciji često griješi. Oni su praktični puristički priručnici. U jezičnim se savjetnicima objašnjava kako jezična norma razrješuje pojedine probleme (ili se daju prijedlozi za njihovo razrješavanje) – uglavnom na leksičkoj razini, a rjeđe i na gramatičkoj. Savjetnici su uglavnom i namijenjeni ši-

² Izlaganja na skupovima HIDIS 2014., Međimurski filološki dani 2015. te na Lingvističkom krugu 2015.

³ O tome više vidi u Hudeček, Mihaljević, Vukojević 2011.

roj javnosti od one koja poseže za gramatikom i pravopisom, javnosti koja treba brza praktična rješenja pojedinih problema. Mnogo je problema koji u savjetnicima i ostalim normativnim priručnicima nisu obrađeni. S druge strane, još je više problema koje obrađuju gotovo svi normativni priručnici, a koji su riješeni nedosljedno i proturječno.

Savjetnici su obično organizirani na dva načina:

1. kao niz članaka u kojima se daje odgovor na pojedino pitanje, u kojima se obrađuje pojedini problem

2. kao savjetnički rječnik u kojemu se oznakama (normativnim, stilističkim) uspostavljaju veze među jezičnim jedinicama.

U svojemu radu *Govorimo hrvatski ili 'hrvatski': standardni dijalekt i jezične ideologije u institucionalnom diskursu* Anđel Starčević (2016.) kritizira jezične savjete emitirane u radijskoj emisiji *Govorimo hrvatski*. Stoga u ovome radu navodimo jedan primjer savjeta autora Kristiana Lewisa naveden u istome radu (Starčević 2016: 77). Taj je primjer odabran jer se u njemu raspravlja o nazivima.

Kada govore o prodoru hladnog zraka, meteorolozi rabe izraz *hladna fronta*, kako i valja. Riječ *fronta*, naime, u hrvatskome je ženskoga roda premda se može čuti i nepravilan oblik u muškome rodu, *front*. Isto tako, govorimo li da je netko bio u ratu, kolokvijalno možemo reći da je bio *na fronti*, a nikako ne *na frontu*. Od obilnih se padalina, susnježice, snijega i kiše donekle možemo obraniti kišobranom. To je naprava koja se sastoji od štapa i žica preko kojih je razapeta nepropusna tkanina. No, dio za koji držimo kišobran u hrvatskom se jeziku naziva *držak*, a ne *držka*. Dakle, kaže se – *čvrsto sam primio držak kišobrana*, a ne – *čvrsto sam primio dršku kišobrana*. čudljivo vrijeme i nepogode koje donosi neki smatraju posljedicom globalnoga zatopljenja, koje je zamjetno diljem svijeta. Zemlja je, govoreći astronomski, nebesko tijelo koje nazivamo *planetom*. I ovdje budimo oprezni. U našem jeziku valja reći – globalno zatopljenje na planetu Zemlji, a ne – globalno zatopljenje na planeti Zemlji – jer je riječ *planet* muškoga roda.

Kritizirajući jezične savjete Anđel Starčević govori o ideologiji monoglosije (praksa prema kojoj bi jezični kodovi trebali biti razdvojeni) i purizma, ideji monosemije (odnos jedan izraz – jedan sadržaj), ideja simetričnosti (autori preporučuju oblike koji su sustavniji – autor ih naziva analogičnijim), ideologiji rječničke potvrde (ono što je potvrđeno u rječniku ima prednost), strategiji liberalne potvrde (dopuštaju se oba konkurentska oblika). O gore navedenome savjetu Starčević kaže „Budući da Lewis spominje samo hrvatski jezik, a ne hrvatski standardni dijalekt, očito je da pokušava utjecati na svu slušateljsku proizvodnju, čak i u kolokvijalnome i neformalnome registru, dakle i u privatnoj upotrebi.” (Starčević 2016: 77).

Međutim, da bismo mogli ispravno analizirati jezične savjete, treba imati na umu nekoliko činjenica:

1. Jezični se savjet uvijek odnosi na standardni jezik, a ne na žargone, razgovorni stil ni dijalekte, pa to u savjetu nije potrebno posebno napomenuti.

2. Jezični su savjeti u načelu namijenjeni laicima te je njima i prilagođena forma i metajezik savjeta.

3. Standardni jezik jest sustav, pa je načelo sustavnosti jedno od legitimnih normativnih načela.

4. Jezične savjete u načelu daju jezikoslovci i, osim za najjednostavnijih savjeta, svakomu savjetu prethodi jezično istraživanje. Na kraju se donosi normativni savjet uzimajući u obzir provedeno istraživanje, deskriptivne podatke i jezični sustav.

5. Zanimljivo je se funkcionalni stil jezičnih savjeta te trajanje emisije u kojoj autori ne mogu izložiti provedena istraživanja. Često se kratki jezični savjeti temelje na iscrpnome znanstvenom radu koji se u kratkome savjetu ne može ni citirati, npr. znanstveni rad Hudeček–Vukojević 2003: 355–362. u kojemu se iscrpnim istraživanjima dolazi do konačnoga zaključka autorica Lana Hudeček pretočila je u jednostavan savjet za emisiju *Govorimo hrvatski*, u kojemu se ne navode argumenti koji se navode u znanstvenome radu, nego se slušatelju daje savjet koji on želi, tj. kaže mu se što je u hrvatskome standardnom jeziku pravilno. U kratkoj emisiji autori rada ne mogu izložiti istraživanje koje stoji u pozadini jezičnoga savjeta, a koje uvijek obuhvaća pretraživanje korpusa, pregled relevantnih jezičnih priručnika, analizu jezičnoga sustava, a često obuhvaća i anketu, usporedbu s ostalim jezicima, analizu starijega jezičnog stanja i stanja u dijalektima itd.

6. Jezični se savjeti daju onima koji ih žele i trebaju. Ako kažemo sve je dobro i sve može, došlo bi do potpunoga kaosa u nazivlju jer bi se za isti naziv ravnopravno upotrebljavalo niz istovrijednica, npr. za engleski naziv *hardware*, koji je u hrvatskome potvrđen i kao neprilagođena strana riječ *hardware* i kao prilagođeni anglizam *hardver* te je ponuđen niz hrvatskih zamjena: *hardver*, *očvrsje*, *sklopovlje*, *sklopovi*, *strojevina*, *sklopovska oprema*, *sklopovska konfiguracija računala*, *materijalna osnovica*, *sklopovska podrška*, *sklopovska osnova*, *oprema*, *željezarija*, *računalna oprema*, *raditelj*, *tehnička oprema*, *strojna oprema*, *tehnička osnova*. Naravno, samo su neki od tih naziva zaživjeli u praksi: *sklopovlje*, *strojna oprema*, *računalna oprema* i među njima s pomoću terminoloških načela treba odabrati jedan preporučeni naziv (vidi Halonja 2015: 22).

7. Kritika jezičnoga purizma temelji se na pretpostavci da se sve ono što se pojavljuje na engleskome govornom području može doslovno preslikati na hrvatski. Međutim, engleska je jezična situacija (kao što je pokazano u radu Hudeček Mihaljević 2015) posve različita od hrvatske. Riječ je o velikome jeziku, čije je postojanje kao posebnoga jezika priznato stoljećima, koji ima mnogo preskriptivnih priručnika (e.g. <http://www.oxforddictionaries.com/words/usage>), user manuals (e.g. *Longman Dictionary of Common Errors*) i mrežnih portala (e.g. Grammarly

<https://www.grammarly.com>), milijune izvornih i neizvornih govornika te na kojemu nastaje većina naziva koji iz njega ulaze u druge jezike. Stoga se u njemu u mnogo manjoj mjeri pojavljuje i problem sinonimnih naziva i problem preuzimanja stranih riječi, pa je očito da je odnos engleskoga prema jezičnome purizmu posve drukčiji od odnosa hrvatskoga prema purizmu. Položaj je hrvatskoga jezika kao maloga jezika posve drukčiji. U to se može uvjeriti svatko tko se ikada bavio terminološkim radom jer većina novih naziva dolazi u hrvatski jezik iz engleskoga pa engleski i ne može imati terminološke probleme s kojima se hrvatski susreće jer su u hrvatskome u korpusu često za jedan engleski naziv zabilježeni strani neprilagođeni engleski naziv, prilagođeni engleski naziv (a i tu postoje različiti stupnjevi prilagodbe) te različiti prijedlozi hrvatskoga naziva. Terminološki rad u kojemu bi se samo konstatiralo takvo potvrđeno stanje uz eventualno navođenje primjera iz prakse ne bi ispunio osnovnu terminološku zadaću, a to je normiranje nazivlja u pojmovnome sustavu.

Općejezični priručnici

Nema općejezičnoga priručnika koji ne obuhvaća nazivlje i svojim odabirom ne utječe na izgradnju nazivlja svih struka. Zbog te ću činjenice u analizu odnosa deskriptivizma i preskriptivizma uključiti i općejezične normativne priručnike s osobitim obzirom na nazivlje. Odnos između deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa prikazat ću i na dvama općejezičnim normativnim priručnicima izrađenim u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Školski rječnik hrvatskoga jezika normativni je priručnik u kojemu se normativnost odražava na ove načine:

1. odabirom natuknica:

(natuknice koje ne pripadaju hrvatskomu standardnom jeziku u pravilu se ne odabiru) – u tome se priručniku nalaze i natuknice koje ne pripadaju standardnom jeziku, ali su u jeziku česte (kao natuknice donose se samo vrlo česte riječi koje se pojavljuju u korpusu s kojima je povezan kakav normativni problem – deskriptivni pristup), pa ih je potrebno zapisati i uputiti na normativno prihvatljiviju natuknicu (preskriptivni pristup)

2. normativnim uputnicama:

a) s pomoću uputnice →, kojom se s nestandardnojezične natuknice koja se često upotrebljava (deskriptivan pristup) upućuje se na standardnojezičnu natuknicu, npr.

òzdravjeti *gl. svrš. prijel./neprijel.* → ozdraviti

pégla *im. ž.* → glačalo

b) s pomoću uputnice v. (vidi), kojom se s normativno lošije natuknice upućuje se na normativno bolju natuknicu:

primalac *im. m.* <G primaoca, V primaooče; *mn.* N primaoci, G primalācā> v. primatelj

slàstičarna *im. ž.* <G slàstičárnē; *mn.* N slàstičārne, G slàstičárnā> *razg.* v. slastičarnica

c) s pomoću uputnice *usp.* (usporedi), kojom se povezuju dvije normativno istovrijedne natuknice:

òbradba *im. ž.* <G òbradbē; *mn.* N òbradbe, G òbradābā/òbrādbā/òbradbī> *usp.* obrada

3. stilskim odrednicama, npr. *žarg.* (žargon):

zèzati *gl. nesvrš. prijel.* < *pres. 1. l. jd.* zèzām, *3. l. mn.* zèzajū, *imp.* zèzāj, *aor.* zèzah, *imperf.* zèzāh, *prid. r.* zèzao, *prid. t.* zèzān > *žarg.*

Obrada nekih, posebno terminoloških natuknica, temelji se na vlastitim istraživanjima objavljenim u znanstvenim radovima⁴, npr.:

slivenī *prid.* <G slivenōg(a), *ž.* slivenā, *s.* slivenō> *gram.* pri čijemu izgovoru dolazi do potpunoga zatvora prolaza zračne struje koji se zatim postupno otpušta uz zvuk trenja; *sin.* (afrikatni)

slivenīk *im. m.* <G slivenīka; *mn.* N slivenīci, G slivenīkā> *gram.* šumnik pri čijemu izgovoru dolazi do potpunoga zatvora prolaza zračne struje koji se zatim postupno otpušta uz zvuk trenja; *sin.* (afrikata, polupregradnik)

Sve obrađene riječi autori su provjeravali u korpusu i u drugim jezičnim priručnicima i tek tada donosili normativnu preporuku.

Hrvatski pravopis

Hrvatski pravopis normativni je priručnik koji se temelji na pet osnovnih načela od kojih bismo četiri mogli jasno podijeliti po kriteriju preskriptivnosti/deskriptivnosti. Tome načelu jedino izmiče kriterij jednostavnosti.

Također su pri izradbi pravopisa ispisivani svi sporni primjeri iz svih dotadašnjih pravopisa. Navodim mali dio tablice u kojoj se prikazuje pisanje oblika riječi koje završavaju na *-tac/-tak*, *-dac/-dak* iz hrvatskih pravopisa (tradicijsko načelo – deskriptivni pristup) TABLICA III.

Na temelju *Hrvatskoga pravopisa* izrađen je i *Prvi školski pravopis hrvatskoga jezika*, pri čijoj smo izradi osim ispisa svih školskih udžbenika konzultirali i korpus najčešćih pogrešaka koje je utvrdio pravopisni provjernik *Hashek*. TABLICA IV.

⁴ Istraživanje jezikoslovnih naziva objavljeno je u radu Hudeček Mihaljević, Vidović 2016. koji se temelji na ispisu građe iz školskih udžbenika.

Važan su dio pravopisa i jezični savjeti od kojih mnogi pripadaju nazivlju: *e-bankarstvo, galaksija/galaktika, internet, brutoprodukt, kurikulum...*

Portal *Bolje je hrvatski* (bolje.hr)

Na mrežnim stranicama *Bolje je hrvatski!* (www.bolje.hr)⁵ Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje nalaze se prijedlozi hrvatskih zamjena za anglizme koji su neprilagođeni ušli u uporabu u hrvatskome jeziku. Dok su u žargonu anglizmi kao *fejs, fejsbučenje, zafrendati, ofrendati* i *lajkati* prihvatljivi i ne treba ih proganjati jer je u žargonu sve dopušteno i on ne podliježe jezičnomu normiranju, u službenoj komunikaciji koja bi se trebala odvijati na standardnome jeziku, u medijima te posebno u nazivlju treba pronaći hrvatski naziv.

Na obljetnicu objave *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog jezika*, 17. ožujka 2015. godine, pokrenute su mrežne stranice *Bolje je hrvatski!* (bolje.hr) Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Na tim se stranicama svaki mjesec donosi pet novih prijedloga. Trenutačno (1. listopada 2016. godine) objavljeno je 100 jezičnih savjeta. Riječ je o kratkim jezičnim savjetima koji imaju samo nekoliko redaka, npr.:

Engleska glagolska imenica *coworking* (ili *co-working*) znači ‘zajednički rad’, a imenica *coworker* (*co-worker*) znači ‘suradnik’. U posljednje se vrijeme riječ *coworking* počela upotrebljavati u specijaliziranome značenju posla u kojemu sudjeluje više slobodnih stručnjaka (*freelancera*) koji se ne bave nužno istom djelatnošću, ali unajmljuju zajednički radni prostor (*coworking*-prostor), najčešće ured. Takav se prostor na hrvatskome jeziku može zvati *suradni prostor*, a *coworking-zajednica* može se zvati *suradna zajednica*.

Da bi se pronašla odgovarajuće zamjena za neprilagođeni anglizam počinje se s pretraživanjem mrežnih stranica (Googleova tražilica), a ako se ne dođe do prihvatljivoga rješenja proučava se nazivlje na ostalim jezicima. U sljedećoj se tablici prikazuju istovrijednice naziva *coworking*, *crowdfunding*, *crowdsourcing* i *freelancer* na drugim jezicima prema podacima preuzetim s Wikipedije. U obzir su uzeti samo oni jezici koji navode neki domaći naziv. TABLICA V.

Bitno je napomenuti da se na ovome portalu predlažu zamjene, a one se nikomu ne nameću. Da bi se popularizirale zamjene izrađena je i igra memori u kojoj se sparuju anglizmi s domaćim zamjenama. Igra je dostupna na mrežnoj adresi <http://hrvatski.hr/>⁶

⁵ Više o tome vidi u Hudeček, Lana i Mihaljević, Milica 2015. *Anglizmi na stand-byu*. Hrvatski jezik 2/2, str. 1–10.

⁶ Više o tome vidi u radu Mihaljević, Josip. 2016. E-učenje i hrvatski jezik. Hrvatski jezik 3/3, str. 24–27.

Preskriptivan i deskriptivan pristup u terminološkim rječnicima i radovima

Odnos između preskriptivnoga i deskriptivnoga pristupa najjasnije se može analizirati ako se promatra rad na terminološkim rječnicima. Terminološki se rječnici mogu podijeliti na deskriptivne i preskriptivne. Deskriptivni rječnik ravnopravno navodi sve nazive koji su pridruženi određenome pojmu i istovrijednici na kojemu drugom jeziku. Primjer je deskriptivnoga rječnika Kišev *Informatički rječnik* u kojemu natuknice izgledaju ovako:

computer sk. računalo, kompjuator, kompjueter, obradnik, rednik, komputator
printer sk. pisač, printer, tiskač, štampač (Kiš 2000)

Zadatak je normativnoga terminološkoga rječnika usustaviti nazivlje neke struke. Nazivlje neke struke nastaje normiranjem naziva u pojmovnome sustavu. Normiranje i normiranost značajke su standardnoga jezika, pa onda i nazivlja koje pripada standardnomu jeziku. Normiranje pretpostavlja svjestan odabir. Svakomu se terminološkom sustavu postavljaju dva osnovna zahtjeva: da bude u skladu s najnovijim postignućima znanosti i da bude u skladu s hrvatskim standardnim jezikom. Pri stvaranju znanstvenoga nazivlja treba voditi računa o terminološkim zahtjevima, tj. o usklađenosti nazivlja sa strukom, ali i o normativnim zahtjevima. Stručnjaci pojedine struke odabiru i definiraju nazive služeći se korpusom sve relevantne literature na hrvatskome jeziku (deskriptivan pristup), dok standardolozi utvrđuju je li naziv u skladu s normom hrvatskoga jezika (preskriptivan pristup). Uspješan je terminološki rad moguć samo ako stručnjaci pojedine struke žele suradnju s jezikoslovcima i sami traže pomoć. Potreba za normativnom intervencijom pojavljuje se onda kad postoji mogućnost izbora, kad za isti pojam ima više naziva, kad za određeni strani naziv ne postoji odgovarajući domaći naziv.

Pri normiranju nazivlja terminolozi se oslanjaju na terminološka načela. Međunarodne terminološke norme (ISO norme) navode ova terminološka načela:

prozirnost (transparency)
 dosljednost (consistency)
 prikladnost (appropriateness)
 jezična ekonomija (linguistic economy)
 tvorbene mogućnosti (derivability and compoundability)
 jezična ispravnosti (linguistic correctness)
 davanje prednosti domaćemu jeziku (preference for native language). (ISO 704, 2000.)

U hrvatskome su nazivoslovlju poseban utjecaj imala terminološka načela koja su se postupno dograđivala, oprimjerivala i popunjavala. Ovdje ih navodimo prema knjizi (Hudeček, Mihaljević 2011.):

1. domaće riječi imaju prednost pred stranim
2. nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd.

3. prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim

4. naziv mora biti usklađen s fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim sustavom hrvatskoga standardnog

5. kraći nazivi imaju prednost pred duljim

6. naziv od kojeg se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onime od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice

7. treba izbjegavati da naziv unutar istoga terminološkog sustava ima više značenja

8. nazive se ne smije bez valjana razloga mijenjati – ako jedan naziv već ima određeno značenje, ne treba istomu nazivu davati nova značenja te ako je jednome značenju pridružen jedan naziv, ne treba mu pridružiti drugi.

9. naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu. Ako navedena terminološka načela analiziramo kroz deskriptivno/preskriptivnu prizmu, možemo zaključiti da su načela 3., 5., 7. načelo izrazito deskriptivna načela, dok se ostala načela mogu smatrati preskriptivnim iako se ona uglavnom temelje na analizi jezičnoga i terminološkoga sustava.

Neke postupke terminološkoga normiranja i primjene navedenih terminoloških načela prikazat ću na primjeru dvaju terminoloških rječnika *Rječnik kristalografije, fizike kondenzirane tvari i fizike materijala* objasnidbeno-prijevodni je normativni terminološki rječnik koji ima i neke leksikonske elemente (dodatne napomene i objašnjenja). To znači da se navode engleski nazivi, njihove hrvatske istovrijednice te definicije na hrvatskome jeziku. Hrvatski se nazivi normativno raspodjeljuju na preporučene nazive koji su otisnuti podebljano, npr. **razlaganje**, dopuštene nazive, koji su otisnuti obično, npr. **raspad**, i nepreporučene nazive, koji se navode u zagradi, npr. (*dekompozicija*). Pri radu na tome rječniku naišli smo na mnogo neriješenih terminoloških problema u kojima je bilo nužno donijeti normativnu preporuku. Budući da se u normativnome rječniku ne mogu donositi iscrpna objašnjenja i razlozi zbog koji je došlo do određene odluke, neki od tih problema analizirani su u tri objavljena rada: *O nazivima u fizici*, *Projekt Struna fizika nije završen*, *O projektu Struna fizika*. O nekim spornim nazivima već je bilo riječi u stručnoj literaturi (npr. o nazivu *umjeravanje*, *baždarenje*, *kalibracija*) u člancima objavljenim u časopisu *Svijet po mjeri*), pa je pri donošenju odluke bilo nužno i pročitati stručnu literaturu prije donošenja normativne preporuke.

Arhivistički rječnik (hrvatsko-engleski, englesko-hrvatski) objasnidbeno-prijevodni je normativni terminološki rječnik koji ima i neke leksikonske elemente (dodatne napomene i objašnjenja). Nastao je na temelju engleskih naziva i njihovih definicija koji se pojavljuju u mrežnome izdanju *Višejezičnoga arhivističkog nazivlja*⁷, u obliku interaktivne baze podataka koja uključuje 20 jezika,

⁷ Multilingual Archival Terminology (MAT), <http://www.ciscra.org/mat>

nastao je u suradnji Centra za međunarodna istraživanja suvremenih zapisa i arhiva⁸ i Međunarodnoga arhivskog vijeća⁹. Pri izradbi hrvatskih istovrijednica koje su normativno raspodijeljene na preporučene, dopuštene i zastarjele natuknice autori su također morali donijeti niz normativnih odluka onda kad je postojalo više istoznačnih hrvatskih naziva. Budući da u samome rječniku nije moguće objasniti kako se došlo do određene odluke, rječniku prethodi studija u kojoj se iscrpno objašnjava postupak donošenja svih odluka u rječniku.

Za analizu preskriptivnoga pristupa u nazivlju u znanstvenim i stručnim radovima poslužit će se radovima objavljenim u znanstveno-popularnome časopisu *Hrvatski jezik*. To je časopis za kulturu hrvatskoga jezika u kojemu se nalazi i mnogo terminoloških radova i jezičnih savjeta. Svaki članak počinje navođenjem stanja u uporabi, tj. deskriptivnom analizom. Navodim dva primjera iz terminoloških članaka objavljenih u časopisu *Hrvatski jezik*. Antun Halonja na početku članka *Umjereno oblačno računalstvo* piše: „Dosad je potvrđeno nekoliko prijevoda engleskoga naziva *cloud computing: računalstvo u oblaku, računalstvo u oblacima, oblačno računalstvo, oblakovno računalstvo*, s time da se umjesto riječi *računalstvo* često upotrebljava i *računarstvo*.” (Halonja 2015: 27)

Marita Lipošinović na početku članka *Kerniranje porodice fontova ili o nazivlju grafičkoga dizajna* piše „Dizajn se dijeli na *produkt dizajn*, odnosno *industrijski dizajn*, i *grafički dizajn*, odnosno *stvaranje vizualnih komunikacija*. *Grafički dizajn*, pak, u novije vrijeme sinonimni niz tvori s nazivima *vizualne komunikacije* i *dizajn vizualnih komunikacija*. *Grafički dizajn / vizualne komunikacije / dizajn vizualnih komunikacija* dalje se dijeli na *tipografiju* i *web dizajn*.” (Lipošinović 2014: 1)

Tek nakon iscrpne deskriptivne analizi kreće se na vrednovanje naziva s pomoću terminoloških načela od kojih su mnoga u svojoj biti također deskriptivna (kao što je gore pokazano). Pritom se često izrađuju i prikazi terminološkoga sustava kako bi se jasnije prikazali složeni semantički odnosi među nazivima. Ponovno navodim primjer iz *Hrvatskoga jezika*. Marija Vekić u članku *Obrazovanje u novome ruhu: cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih* analizirane nazive postavlja u hijerarhijske odnose kako bi se i temeljem sustavnosti mogao donijeti terminološki savjet: (Vekić 2015: 9) GRAFIČKI PRIKAZ I.

Nakon iscrpne terminološke analize na kraju se daju jasni normativni terminološki savjeti, npr. Lana Hudeček i Milica Mihaljević na kraju članka *Dehidrirao sam, nisam se dovoljno hidratizirao... ali sam ipak kupio hidratantnu kremu i hidratizirajući losion* (o nazivima *hidratacija, hidratizacija, hidracija...*) navode jasne normativne upute u obliku kratkih savjeta:

hidratacija *Hidratacija* je kemijski naziv koji označuje reakciju u kojoj se stvaraju hidrati (*hidratacija cementa*). Ne treba ga upotrebljavati u zdravstvenome,

⁸ The Centre for International Study of Contemporary Records and Archives (CISCRA), University of British Columbia, Vancouver, Kanada, <http://ciscra.org>

⁹ International Council on Archives (ICA), <http://www.ica.org>

kozmetičkome i prehrambenome kontekstu, tj. u značenju koje ima imenica *hidracija*. (Osobito se često naziv *hidracija* upotrebljava u kozmetičkome nazivlju prema francuskome *hydratation*.)

hidratantni Umjesto pridjeva *hidratantni* posuđenoga iz francuskoga jezika koji znači ‘koji opskrbljuje vodom ili vlagom, koji vlaži’ bolje je upotrebljavati pridjev *hidracijski*. Umjesto naziva *hidratantna krema*, *hidratantno mlijeko* itd. bolje je upotrebljavati nazive *hidracijska krema*, *hidracijsko mlijeko* jer je pridjev *hidracijski* izveden od imenice *hidracija* koja znači ‘opskrbljivanje vlagom ili vodom’. (Osobito se često naziv *hidratantni* upotrebljava u kozmetičkome nazivlju prema francuskome *hydratant*.) (Hudeček, Mihaljević 2014: 9)

Zaključak

Temeljem provedene analize može se dati odgovor na pitanje postavljeno u naslovu. Preskriptivizam i descriptivizam nisu i ne bi trebali biti suprotstavljeni pristupi. Nema preskriptivnoga rada koji se ne temelji na deskripciji koja mu prethodi. Stoga je terminologija i deskriptivna i preskriptivna znanost. Svaki terminološki rad mora početi od opisa (deskripcije) stanja koje postoji u praksi. To se stanje u prvome redu može opisati temeljem analize korpusa, ali se mogu provesti i ankete te istražiti stanje u starijim razdobljima. U takvoj analizi ključnu ulogu imaju stručnjaci struke čije se nazivlje usustavljuje jer oni imaju najbolji uvid u relevantne izvore i nazivlje svoje struke. Ako je stanje u praksi dobro, ako su zadovoljene sve terminološke potrebe neke struke, tj. za jedan pojam postoji jedan naziv koji se dobro uklapa u hrvatski jezični sustav, nema nikakve potrebe za normativnim zahvatima (preskripcijom). Normativna je intervencija u nazivlju potrebna samo kad se pojavi terminološka potreba, tj. ako se pojavi novi pojam ili novi strani naziv kojemu ne odgovara ni jedan hrvatski naziv ili ako postoji više sinonimnih naziva među kojima treba napraviti odabir. U tome je koraku nužna suradnja stručnjaka određene struke s jezikoslovcima koji poznaju terminološka načela i hrvatski jezični sustav. Preskriptivizam se nikako ne može prepustiti učiteljima i urednicima jer su baš oni ti koji od jezikoslovaca traže pomoć pri rješavanju svojih jezičnih, a veoma često i terminoloških dvojba.

LITERATURA

- Akrap 2014: Iva Akrap, Kalibracija, ovjeravanje i umjeravanje, *Svijet po mjeri*, 3/3: 5-7.
Glossary of Grammatical & Rhetorical Terms (<http://grammar.about.com/od/terms/>) (pristupljeno, 1. – 10. svibnja 2015.)
Halonja 2014: Antun Halonja, Umjereno oblačno računalstvo, *Hrvatski jezik*, 1/3: 27-28.
Halonja 2015: Antun Halonja, Hardver nije samo tvrdi disk, *Hrvatski jezik*, 2/1: 22.

- Halonja–Mihaljević 2012: Antun Halonja, Milica, Mihaljević, *Od računalnoga žargona do računalnoga nazivlja*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Hrvatska sveučilišna naklada.
- Huddleston–Pullum 2002: Rodney Huddleston, Geoffrey K. Pullum, *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge University Press.
- Hudeček–Vukojević 2003: Lana Hudeček, Luka Vukojević, Jetra – imenica ženskog ili srednjeg roda, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26: 355–362.
- Hudeček i dr. 2006: Lana Hudeček, Milica Mihaljević, Domagoj Vidović, Sinonimni parovi i nizovi u temeljnome jezikoslovnom nazivlju, *Filologija* 46–47: 101–122.
- Hudeček i dr. 2011: Lana Hudeček, Milica Mihaljević, Luka Vukojević, Nekoliko aktualnih problema hrvatske jezične norme, *Tabula : časopis Filozofskog fakulteta u Puli*, 9: 88–103.
- Hudeček i dr. 2016: Lana Hudeček, Željko Jozić, Kristian Lewis, Milica Mihaljević, *Prvi školski pravopis*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček–Mihaljević 2012: Lana Hudeček, Milica Mihaljević, *Hrvatski terminološki priručnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hudeček–Mihaljević 2014: Lana Hudeček, Milica Mihaljević, Dehidrirao sam, nisam se dovoljno hidratizirao... ali sam ipak kupio hidratantnu kremu i hidratizirajući losion. (o nazivima *hidracija*, *hidratizacija*, *hidracija*...). *Hrvatski jezik* 1/1: 4–11.
- Hudeček–Mihaljević 2015: Lana Hudeček, Milica Mihaljević, Anglizmi na *stand-byu*. *Hrvatski jezik* 2/2: 1–10.
- Hudeček–Mihaljević 2015: Lana Hudeček, Milica Mihaljević, Relations between Description and Prescription in Croatian Language Manuals, *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*, Ljubljana, 299–307
- Hudeček–Mihaljević 2015: Lana Hudeček, Milica Mihaljević, Croatian Orthographic Manual and Standardization of Terminology. *Термінологічний вісник : Збірник наукових праць* / Відп. ред. В.Л. Іващенко. – К.: Інститут української мови НАНУ, Вип. 3(1): 36–52
- Kapović 2010: Mate Kapović, *Čiji je jezik*, Zagreb: Algoritam.
- Kapović 2015: Mate Kapović, *Jezik i konzervativizam* https://bib.irb.hr/datoteka/685296.Kapovic_-_Jezik_konzervativizam_2013.pdf (pristupljeno 1. svibnja 2015.)
- Lipošinović 2014: Marita Lipošinović. Kerniranje porodice fontova ili o nazivlju grafičkoga dizajna, *Hrvatski jezik* 1/4: 1–7.
- Mihaljević 2014: Milica Mihaljević, Prvi pravopis predstavljen u Dolini rijeke Neretve. *Hrvatski neretvanski zbornik* 6, Zagreb, 291–298.
- Popović–Mihaljević 2011/2012: Stanko Popović, Milica Mihaljević, O nazivima u fizici, *Matematičko-fizički list* br.1/245, god. LXII, 3–9.
- Popović i dr. 2012/2013: Stanko Popović, Milica Mihaljević, Antun Tonejc, Damir Veža, Projekt Struna fizika nije završen, *Matematičko-fizički list* 4/63: 239–249.
- Popović i dr. 2013: Stanko Popović, Milica Mihaljević, Antun Tonejc, Damir Veža, O projektu Struna fizika, *Kemija u industriji*, 3–4/62: 94–98.
- Starčević 2016: Anđel Starčević, Govorimo hrvatski ili 'hrvatski': standardni dijalekt i jezične ideologije u institucionalnom diskursu, *Suvremena lingvistika* 81: 67–103.
- Stojanov 2015: Tomislav Stojanov, *Jezikopisno planiranje i elektronička pismenost na hrvatskome jeziku*, Zagreb (rukopis disertacije).
- Tradgill 1999: Peter Tradgill, *Standard English: what it isn't* <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/dick/SEtrudgill.htm>. (pristupljeno 7. May 2015)

- Trask, R. L. 1999: *Key Concepts in Language and Linguistics*. Routledge. London and New York.
- Vekić 2015: Marija Vekić, Obrazovanje u novome ruhu: cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih, *Hrvatski jezik* 2/3: 5–14.

IZVORI

- Anić–Silić 2001: V. Anić, J. Silić, *Pravopis hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber
- Babić i dr. 1970: S. Babić, B. Finka, M. Moguš, *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga
- Babić i dr. 1996: S. Babić, B. Finka, M. Moguš, *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.
- Babić–Moguš 2011: S. Babić, M. Moguš, *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina i dr. 2008: L. Badurina, I. Marković, K. Mićanović, *Hrvatski pravopis*, 2nd edition, Zagreb: Matica hrvatska.
- Birtić 2012: Matea Birtić i sur., *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Školska knjiga.
- Bolje je hrvatski* (bolje.hr). (pristupljeno 1. listopada 2016.)
- Boranić 1928: D. Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, IV izdanje, Zagreb.
- Boranić 1941: D. Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Nakladni zavod Banovine Hrvatske.
- Broz 1892: I. Broz, *Hrvatski pravopis*, Zagreb.
- Cipra i dr. 1941: F. Cipra, P. Guberina, K. Krstić, pretpisak 1998, *Hrvatski Pravopis*, Zagreb: ArTresor.
- Cipra–Klaić 1944: F. Cipra, A. B. Klaić (uz suradnju članova Ureda za hrvatski jezik), *Hrvatski pravopis*, Zagreb (Pretpisak: *Hrvatski korijenski pravopis*, Zagreb 1992).
- Hrvatski jezik* (godišta 2014., 2015. i 2016.)
- Jozić i sur. 2013: Željko Jozić i sur., *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (*pravopis.hr*)
- Kiš 2000: M. Kiš, *Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski informatički rječnik*, Zagreb: Naklada Ljevak
- Klaić 1942: A. B. Klaić (uz suradnju članova Hrvatskoga državnog ureda za jezik), *Koriensko pisanje*, Zagreb.
- Mihaljević Mar. i dr. 2015: Marta Mihaljević, Milica Mihaljević, Hrvoje Stančić, *Arhivistički rječnik*, Zagreb: FF press.
- Popović i sur. 2014: Stanko Popović, Antun Tonejc, Milica Mihaljević, *Rječnik kristalografije, fizike kondenzirane tvari i fizike materijala*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*, izradila pravopisna komisija, Matica hrvatska–Matica srpska, Zagreb–Novi Sad 1960.
- Wikipedija* (pristupljeno više puta u razdoblju 2015–2016.)

Milica Mihaljević

TERMINOLOGY AS A DESCRIPTIVE AND PRESCRIPTIVE SCIENCE.
A CASE STUDY OF CROATIAN

Summary

The paper starts with an analysis of the relations between descriptivism and prescriptivism in Croatian linguistics and Croatian language manuals, and argues that the anglocentric view, which considers prescriptivism as a non-scientific approach to language does not apply to the Croatian situation as Croatian prescriptivism is always based on descriptivism, corpus analysis, the distinction between functional styles and language usage as well as choice based on the well-established principles and not personal preferences of prescriptivists. This is particularly clear in terminology work. The author analyses some terminology advice, the bolje.hr web portal, terminology dictionaries and terminology works and shows how descriptivism and prescriptivism are interconnected in them.

Keywords: descriptivism, prescriptivism, language manuals, standard language, Croatian language, purism, terminology, the standardization of language, terminology principles

TABLICA I.

preskriptivna načela	deskriptivna načela
načelo dosljednosti	načelo tradicije
načelo normativne hijerarhije	načelo potvrđenosti u uporabi

TABLICA II.

	2011./2012.	2012./2013.	2013./2014.
mn. od petak petci	92,2 %	95,3 %	88,6%
mn. od patak patci	85,1 %	86,9 %	84 %
mn. od iscjedak iscjedci	65,8%	67,6 %	82,6 %
mn. od redak redci	45,8 % retci 41 %	52,7 % retci 34,1 %	45,3 % retci 39,3 %
mn. od bitak bitci	88 %	92,1 %	87,9 %
mn. od nebitak nebitci	84 %	95,2 %	83 %
mn. od predak predci	20,7 % pretci 19,8 %	23,4 % pretci 23,4 %	23,5 % pretci 24,2 %
mn. od napredak napredci	52,6 % napretci 37,9 %	53,1 % napretci 42,1 %	57 % napretci 35,6 %
mn. od napitak napitci	79,5 %	82,9 %	82,7 %
mn. od zadatak zadatci	48,5 %	39,5 %	48,7 %
mn. od podatak podatci	37, %	39,3 %	44,7 %
nećemo	97 %	85 %	87 %
pogreške	93 %	97 %	89 %

(anketu su sastavile Lana Hudeček i Milica Mihaljević, a proveo ju je i statistički obradio Tomislav Stojanov na Tehničkom veleučilištu u Zagrebu, tablica preuzeta iz Mihaljević 2014: 296)

TABLICA III.

Pravopis	Primjeri
Broz, 1892.	sveci, oče, suca
Boranić, 1928.	t, d se ne pišu ispred c, č, ć gradca > graca, sudčev > sučev, sudca > suca, otca > oca, otče > oče, svetci > sveci, svetčev > svečev
Boranić, 1941.	gradca > graca, otca > oca, otče > oče, sudčev > sučev, svetci > sveci svetčev svečev
Cipra, Guberina, Krstić, 1941.	napredci, posljedci, zadci, mladčev
Klaić, 1942.	pripadci, bitci, svetce, sudčev
Cipra, Klaić, 1944.	sudca, redka, listka, gubitci
Boranić, 1951.	oca, počeci, očev, graca, preci, sučev
Novosadski pravopis, 1960.	izdaci, savici, ovici, gubici, primici, pregraci, zagoneci uz zagonetki
Babić-Finka-Moguš, 1971.	oca, suca, sučev, dobici, reci
Anić-Silić, 2001.	domorodac – domoroca, domoroci i domoroče; zubatac – zubaca, zubaci i zubače, dohodak – dohoci i dohoče, naputak – napuci i napuče. ¹⁰
Babić-Finka-Moguš, 1996.	U oblicima dvosložnih imenica na -dac, -dak, -tac, tak, kao i N mn. leđci prema N jd. leđac) i letci (prema N jd. letak), G jd. mladca i N mn. mladci (prema N jd. mladac) i G jd. mlatca i mn. mlatci (prema N jd. mlatac), N mn. bitci (prema N jd. bitak) osim imenica otac (G jd. oca N mn. oci i očevi), sudac (G. jd. suca, N mn. suci) i svetac (G jd. sveca, mn. sveci V. 214). U oblicima trosložnih i višesložnih imenica na -dac, -dak, -tac, -ak lako je raspoznati značenje, pa se dopušta i dvostruki način bilježenja, kao N mn. dvorodci i dvoroci (prema N jd. dvorodac), N mn. razgodci i razgoci (prema N jd. razgodak), N mn. iscjedci i iscjeci (prema N jd. iscjedak), N mn. kokotci i kokoci (prema N jd. kokotac), N mn. paštitci i paštici (prema N jd. paštitak), N mn. otpadci i otpaci, dobitci i dobici, napitci i napici;

¹⁰ Autori navode i napomenu: U praksi se ponegdje pojavljuju i oblici domorodaca, domorodci, domorodče, zubatac, zubatci, zubače, dohodci, dohodče, naputci, naputče i sl. Ondje gdje dolazi do kontekstom nerješiva potiranja izrazne (pa onda i sadržajne) razlike između jednih i drugih oblika, između oblika sa c i č te oblika sa dc, tc, de i te, navode se oblici sa dc, te, dč i tč.

Pravopis	Primjeri
Badurina-Marković-Mićanović MH 2007.	Suglasnici d i t gube se kad se na granice osnove i gramatičkoga morfema ili na granici korijena i sufiksa nađu ispred suglasnika c, č, 3. Do gubljenja d i t dolazi i promjena se bilježi: u sklonidbi imenica koje završavaju na -dac, -dak, -tac, -tka te ispred sufikasa -ce, -če, -čić, -džija boljici, cureci, dohoci, krleci, oci, preci, sveci, tvrci, zagoneci, zubaci, želuci ¹¹
Babić, Moguš, 2010.	Šumnik d ispred c gubi se u riječi otac (G jed. oca, N mn. oci i očevi). U ostalim imenicama otvornik + -dac, -dak, -tac, -tak i -tka ostaju d i t: gubitak N mn. gubitci (drugo je gubici D jd.od gubica). ledac G jd jedca N mn. ledci, mladac G jd. mladca N mn. mladci iscjedak N mn. iscjedci, razgodak N mn razgodci, bitak N mn. bitci, letak N mn. letci, napitak N mn. napitci, mlatak G jd. mlatca N mn. mlatci, kokotac G jd. kokotca N mn. kokotci, sudac, G jd. sudca N mn. sudci, svetak G jd svetca, N mn svetci, Brgudac G jd. Brgudca, Zabrdac G jd Zabrdca, Gradac G jd (Gradca i Graca (ako je tako uobičajeno)

TABLICA IV.

šta 142084 => što?	ovde 22517 => ovce? vode? dovde? ovdje? ode? ove?
ko 102283 => tko?	riješenje 20104 => rješenje? rijeđenje?
sljedeće 42946 => sljedeće? slijedeć?	driješenje? griješenje? riješene? mijeseње?
nebi 39396 => ne bi?	vjerovatno 19920 => vjerovano? vjerojatno?
sljedeći 35125 => sljedeći? sijedeći?	tiće 19647 => tiće? tiše? fiće? ptiće? tišće?
slijedeć? slijepeći? blijedeći?	tić? teće? tihe? time? tise? tići? žiće? biće?
jel 29532 => je l'?	piće? siće? šiće?
preduzeća 27398 => poduzeća?	mogućnosti 19355 => mogućnosti?
če 27155 => će?	niko 18967 => Niko? nikl? nikao? niklo?
ustvari 26420 => stvari? utvari? ostvari?	nikog? nikoh? nikom? nisko? nitko? niško?
miliona 22677 => milijuna?	neko? nivo? diko? liko? čiko?
	primjeniti 18895 => primijeniti? primjerit

¹¹ Autori navode i napomenu: Suglasnici d i t ispred c i č mogu se pisati kad se u pismu želi očuvati korijen riječi – obično u rjeđih i kraćih riječi, odnosno u njihovih komunikacijski rjeđih oblika (kad iz konteksta nije potpuno jasno o kojemu je korijenu riječ, odnosno kad se suglasnici c i č izgovaraju produženo. Suglasnici d i t ispred c i č mogu se pisati i kad se u sklonidbi prezimenu i imenu naseljena mjesta želi sačuvati osnovni oblik: Brgudac – Brgudca (i Brguca), Crnolatca Crnolatca i Crnolaca, Gradac – Gradca (i Graca)

TABLICA V.

coworking	<i>esperanto</i> samloka laborado <i>francuski</i> travail coopératif, cotravail, bureau partagé <i>katalonski</i> cotreball <i>mađarski</i> közösségi munkavégzés <i>njemački</i> zusammen arbeiten, Kollaborativ arbeiten <i>poljski</i> pracować razem <i>ruski</i> совместная работа <i>španjolski</i> cotrabajo, trabajo cooperativo, trabajo en cooperación	rad s istoga mjesta, korad, surad, zajednički rad, suradnički rad, rad u suradnji, zajednički posao, zajedno raditi
crowdfunding	<i>esperanto</i> amasfinancado <i>indonezijski</i> Urun dana <i>islandski</i> Hópfjármögnun <i>katalonski</i> micromecenatge <i>latinski</i> collativum commune <i>njemački</i> Schwarmfinanzierung <i>portugalski</i> financiamento coletivo <i>španjolski</i> Micromecenazgo	masovno financiranje, mikropokroviteljstvo, suradničko financiranje, kolektivno financiranje, zajedničko prikupljanje sredstava, skupno prikupljanje sredstava
crowdsourcing	<i>bugarski</i> отворената ангажираност <i>francuski</i> externalisation ouverte ou production participative <i>katalonski</i> proveïment participatiu <i>njemački</i> Die Weisheit der Vielen <i>ruski</i> использование ресурсов <i>turski</i> Kitle kaynak, <i>ukrajinski</i> використання ресурсів	otvorena angažiranost, znanje mnogih, otvorena eksternalizacija, suradnička proizvodnja, eksternalizacija resursa, iskorištavanje resursa, masovni izvor
freelancer	<i>češki</i> nezávislé profesionály <i>esperanto</i> Sendependa kunlaboristo <i>francuski</i> travailleur indépendant, ou travailleur autonome <i>katalonski</i> treballador independent, treballador autònom, treballador per compte propi <i>njemački</i> freier Mitarbeiter <i>ruski</i> внештатный работник <i>španjolski</i> trabajador autónomo	neovisni suradnik, nezavisni profesionalac, radnik za vlastiti račun, slobodan suradnik, slobodnjak

GRAFIČKI PRIKAZ I.

